

області нещодавно було організовано агентство зайнятості «Азов», в якому близько 5 тисяч чоловік працює за терміновими договорами. За даними профспілок, найчастіше зі штату металургійних підприємств виводять робітників вантажної, охоронної, соціально-побутової та автотранспортних служб, а також робітників технологічних професій (термістів та крановиків). Серед переваг цього способу потрібно відокремити можливість швидкого залучення потрібного працівника на певний строк, відсутність витрат на пошук тимчасових працівників, відсутність витрат на кадрове діловодство та адміністрування усіх видів операційних витрат, можливість припинення співробітництва у короткостроковий термін. В майбутньому цей засіб має користуватись найбільш попитом, враховуючи стійку тенденцію до підвищення потреби підприємств у тимчасових працівниках на нетривалий термін.

Механізм часової гнучкості включає гнучкий робочий графік, надурочну працю, працю неповний робочий час, відпустки за власним бажанням та з ініціативи адміністрації. Основними механізмами функціональної гнучкості є переведення робітників на інше місце роботи за виробничої необхідності, виконання робіт, які не входять в обов'язки працівника. Механізмом просторової гнучкості виступає дистанційна гнучкість (зайнятість поза основного офісу протягом всього або частини робочого тижня). Вплив тенденцій глобалізації світової економіки проявляється у розвитку інноваційних форм самозайнятості – «дистанційної» роботи або «фріланса».

Таким чином, гнучкі форми праці як атрибут високо розвинутого виробництва належать до явищ, що характеризують нову стадію розвитку економіки, переходу її до постіндустріального суспільства. Багатоманітність та ефективність гнучких форм значно впливають на вибір стратегії менеджменту в сфері трудових відносин. Впровадження гнучких форм підвищило попит до рівня кваліфікації та підготовки робочої сили. До основних причин поширення та використання гнучких форм зайнятості відносять потребу в працевлаштуванні окремих категорій працівників, а також потребу ринку праці в мобільній робочій силі.

Література

1. Гнучкі форми зайнятості та використання робочого часу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://buklib.net/component/option,com_jbook/task,view/Itemid,36/catid,130/id,3821/
2. Вишнева Н. Динамика рабочего времени: сравнительный анализ / Н. Вишнева, В. Гимпельсон, Г. Мунусова // Мировая экономика и международные отношения. – 2001. – № 2. – С. 61–72.
3. Шевчук А.В. О будущем труда и будущем без труда (футурологические дискуссии) / А.В. Шевчук // Общественные науки и современность. – 2007. – № 3. – С. 1–11.
4. Байков А. Гибкое рабочее время как правовое средство индивидуализации режимов труда в ЕС [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.baltic-course.com/rus/opinion/?doc=42228>
5. Новожилова Л.В. Аналіз застосування гнучких форм зайнятості в умовах ринково орієнтованого розвитку економіки України / Л.В. Новожилова // Економічний простір. – 2011. – № 46. – С. 80–87.
6. Астахова О.В. Флексибілізація ринку в умовах соціально-економічних змін / О.В. Астахова // Ринок праці та зайнятість населення. – 2011. – № 2. – С. 6–9.

Надійшла 19.10.2011

УДК 330.101.54:330.354:330.322

Н. О. МАРГІТА

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

МОДЕЛЮВАННЯ ВПЛИВУ РЕГІОНАЛЬНИХ ФАКТОРІВ НА ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПРОЦЕС У ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Стаття присвячена дослідженню факторів, що впливають на обсяг залучення іноземного капіталу. Запропоновано економетричну модель для вивчення впливу основних мотиваційних критеріїв на рішення іноземних інвесторів щодо інвестування. За допомогою тестування моделі, визначено основні риси інвестиційного процесу у Закарпатському регіоні.

The article deals with some factors that influence the amount of foreign capital inflow. Econometric model to study the effect of major motivational criteria for FDI is proposed. The main features of the investment process in the Transcarpathian region are indicated by testing a model.

Ключові слова: прями іноземні інвестиції, моделювання регіонального інвестиційного процесу, чинники інвестиційного процесу.

Постановка проблеми. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) є необхідною передумовою сталого економічного зростання країни та регіону в умовах обмеженості внутрішніх інвестиційних ресурсів. Успішність інвестиційної політики залежить від правильно обраного інструментарію регулювання цього процесу. Найбільш ефективним методом кількісного визначення взаємозв'язків та напрямів численних взаємодій між обраними факторними ознаками є економетричне моделювання регіонального інвестиційного процесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання економетричного моделювання впливу іноземного капіталу на економічне зростання приймаючої країни досліджуване як зарубіжними [1–3], так і вітчизняними [4] науковцями. На особливу увагу заслуговує проблема визначення факторів, які мають вирішальний вплив на обсяги залучених інвестиційних ресурсів, що аналізується у працях ряду економістів [5–8]. Однак, зазначені дослідження моделюють вітчизняний інвестиційний процес на загальнодержавному рівні.

Метою статті є розробка економетричної моделі залежності обсягів ПІІ від деяких чинників та визначення впливу цих регіональних факторів на обсяги надходжень іноземного капіталу в Закарпатську область.

Виклад основного матеріалу. Для побудови моделі залежності обсягів ПІІ від деяких макроекономічних факторів доцільно виділити наступні мотиваційні критерії іноземного капіталу:

Ресурсошукаючі ПІІ.

Наявність дешевих та доступних в необхідній кількості природних та трудових ресурсів протягом тривалого періоду вважалися основними порівняльними перевагами країни у боротьбі за залучення іноземного капіталу, однак, важливість цього критерію протягом останніх років стрімко знижується. Зокрема, спостерігається підвищення рівня вимог інвесторів до якості ресурсів. У конкурентній боротьбі перемагають ті країни, в яких наявність та спрощений доступ до природних ресурсів поєднується із розвитком інфраструктурної та інституційної складових.

На думку більшості вчених, високий рівень людського потенціалу відіграє ключову роль у залученні іноземних інвестиційних ресурсів [13–15]. Погоджуючись, в цілому, з думкою провідних науковців вважаємо за доцільне дослідити вплив розвитку людського капіталу на загальну інвестиційну привабливість регіону.

Зважаючи на це, в модель залежності потоків ПІІ від рівня розвитку трудових ресурсів потрібно ввести наступні незалежні змінні (доступні з офіційної статистики):

EMPL – рівень зайнятості населення (кількість зайнятих як відсоток до всього населення у середньому за рік, %);

ED – рівень освіти населення (кількість осіб, що навчаються у ВНЗ III та IV рівнів акредитації, % до всього населення регіону).

ПІІ орієнтовані на ефективність.

ПІІ орієнтовані на ефективність при виборі території для здійснення інвестування звертатимуть, в першу чергу, увагу на рівень витрат, яким супроводжується процес відтворення вкладених інвестиційних ресурсів.

До цієї групи мотиваційних факторів традиційно відносять вартість трудових ресурсів. Очевидно, що тут порівняльною перевагою нашої країни має стати низький рівень заробітних плат. Однак, деякі дослідники вважають, що орієнтація на дешеву робочу силу перестає бути основою інвестиційного інтересу для іноземних інвесторів. Це пояснюється тим, що інвестор бере до уваги не тільки рівень номінальної заробітної плати працівників, але і загальні витрати на трудовий ресурс, які залежать від рівня продуктивності, регуляторних заходів та інших факторів [16, с. 27–28].

Темпи зростання економічної активності в країні також схиляють інвестора до прийняття рішення про започаткування бізнесу на певній території.

Згідно з цим напрямком мотиваційної спрямованості ПІІ, у модель доцільно включити такі фактори:

- WAGE – середньомісячна номінальна заробітна плата працівників (на підприємствах різних форм власності), грн.;

- GRP – темп зростання валового регіонального продукту (ВРП), % до попереднього року.

Ринковошукаючі ПІІ.

Для ПІІ цього виду величина внутрішнього ринку – основний мотив для інвестування. Ринковошукаюча інвестиційна стратегія – переважаюча для більшості інвестицій, які спрямовуються у країни, що розвиваються.

Основними індикаторами, що визначають ємність внутрішнього ринку, виступають обсяг промислового виробництва та роздрібний товарооборот, котрі формують попит та пропозицію економіки в цілому.

Обсяг інвестицій в основний капітал також слугує сигналом для інвестора про незадоволений внутрішній попит на інвестиційні ресурси та, очевидно, підвищуватиме капіталовіддачу на одиницю вкладених інвестицій.

Крім того, надзвичайно важливе значення має доступ до експортних ринків та рівень інтеграції економіки регіону, на що вказує показник відкритості. Адже економічне зростання країни відбувається не в ідеально ізольованій системі, а з урахуванням ступеню співпраці з іншими країнами, особливо в умовах посилення глобалізаційних процесів.

Тому ключовими показниками для інвестицій цієї мотиваційної категорії виступають наступні:

PROD – індекс обсягу реалізованої промислової продукції, % до попереднього року;

RET – індекс роздрібного товарообороту, % до попереднього року;

DI – індекс обсягу інвестицій в основний капітал (1990 = 100 %);

-OPEN – змінна «відкритості економіки», відношення зовнішньоторговельного обороту регіону до ВРП.

На основі виділених факторів можна побудувати наступне лінійне рівняння, що відображає вплив основних макроекономічних індикаторів на обсяги залучених іноземних інвестиційних ресурсів в економіку Закарпатської області (рівняння 1):

$$fdi_t = \beta_0 + \beta_1 empl_t + \beta_2 ed_t + \beta_3 wage_t + \beta_5 grp_t + \beta_6 prod_t + \beta_7 ret_t + \beta_8 di_t + \beta_9 open_t + \varepsilon_t, \quad (1)$$

де $\beta_0 \dots \beta_n$ – коефіцієнти регресії відповідних показників, FDI – темп зростання ПІІ (% до попереднього року), t – часовий період, ε – залишкові ефекти (впливи, не включені в модель).

Економетричний аналіз дозволяє не тільки виділити чинники ПІІ, але й оцінити кількісну характеристику впливу їх зміни на обсяг надходжень іноземного капіталу в область. Відповідно до поставлених завдань нами було виявлено найбільш суттєві фактори, що сприяють притоку іноземного капіталу за допомогою річних даних у період з 1995 до 2010 року, доступних з офіційної статистики.

Регресійному дослідженню передувала побудова матриці кореляційного взаємозв'язку між обраними факторами (табл. 1).

Таблиця 1

Результуюча таблиця кореляційного аналізу між ПІІ та іншими факторними ознаками [9–12]

Коефіцієнти кореляції ρ_i	Факторні показники								
	WAGE	EMPL	ED	GRP	PROD	RET	DI	EX	IM
	X_1	X_2	X_3	X_5	X_6	X_7	X_8	X_{11}	X_{12}
	0,98	-0,3	0,94	0,98	0,96	1,00	0,81	0,89	0,85

Розрахований за допомогою кореляційного аналізу коефіцієнт кореляції між ПІІ та іншими показниками, представленими у таблиці 1, дозволяє зробити висновок про відповідність відібраних для аналізу чинників. Більшість із них (рівень заробітної плати, рівень освіти, темп зростання ВРП, обсяг промислової продукції, роздрібний товарооборот, внутрішні інвестиції, інновації, обсяг експорту та імпорту) демонструють стійкий кореляційний взаємозв'язок із залежною змінною (ρ_i коливається на рівні від 0,81 до 0,98).

Для оцінки описаних залежностей нами було використано метод найменших квадратів (LSL). Таким чином, в результаті тестування регресійного рівняння отримано наступні результати (•Статистика Дарбіна-Уотсона. В дужках надані значення t -статистики; ** - статистична значущість на рівні 5%; *** - статистична значущість на рівні 10%.):

$$fdi_t = -18,22 - 0,01 * empl_t + 3,32 * ed_t + 0,007 * wage_t - 0,01 * prod_t + 0,01 * ret_t + 0,17 * open_t + 0,003 * di_t + \hat{\varepsilon} \quad (2)$$

(-7,87)*** (-0,52) (19,28)*** (2,92)** (-2,98) (2,8)** (1,97)** (1,44)

Скоригований $R^2 = 0,99$, $DW = 1,87$.

У всіх випадках пояснювальна сила достатньо висока (моделі є значущими на рівні 5% та 10%) і не містять автокореляції, як свідчать значення статистики Дарбіна-Уотсона. Скоригований R^2 пояснює вплив обраних факторів на залежні змінні на рівні 0,99. Тому запропоноване рівняння є статистично значущим.

Оцінювання залежності потоків ПІІ від певних макроекономічних чинників дозволяє зробити наступні висновки:

Відсутній вплив рівня зайнятості населення на динаміку залучення іноземного капіталу, що узгоджується з попередніми теоретичними передбаченнями. Очевидно доступ до такого ресурсу як робоча сила перестає бути ключовим критерієм для залучення ПІІ. Більше того, активне включення трудових ресурсів регіону в економічний процес змінює свою роль каталізатора інвестиційних процесів і перетворюється на ефект від припливу іноземного капіталу.

Спостерігається сильний мультиплікативний вплив підвищення рівня розвитку людського капіталу на обсяг залучених інвестицій в економіку області. Зростання рівня освіти населення регіону сприяє зниженню виробничих витрат через зростання продуктивності праці. Це свідчить про зміщення акцентів в мотиваційних стратегіях іноземних інвесторів у бік ефективно-орієнтованих ПІІ.

Несподівано проявляється стійкий позитивний вплив зростання рівня заробітних плат на динаміку залучення іноземних інвестицій. Це не узгоджується з поширеною думкою, що основним стимулом для іноземного капіталу є дешева робоча сила. Очевидно, підвищення заробітних плат в економіці регіону є позитивним сигналом для інвесторів, що свідчить про ріст продуктивності праці та кваліфікації робочої сили.

Досить не очікувано зростання промислового виробництва погіршує динаміку залучення ПІІ. Оскільки зростання обсягу пропозиції на внутрішньому ринку потенційно знижує частку продукції іноземного інвестора, що може бути реалізована в межах країни-реципієнта інвестицій, це негативно впливає на баланс інтересів іноземного капіталу в регіоні. Негативний вплив цього показника ще раз підтверджує важливість такого мотиваційного критерію для ПІІ як розміри та структура внутрішнього ринку. Доцільно зауважити, що для регіону, який активно залучає іноземний капітал, ринково-шукаюча стратегія ПІІ не є оптимальною (досвід розвинених країн вказує на те, що максимальну ефективність від іноземних інвестицій отримали ті країни, які стимулювали експортоорієнтовані галузі). Однак, зацікавленість іноземних інвесторів у масштабах внутрішнього ринку може також сприяти підвищенню конкурентоспроможності виробничого сектору. А розвиток внутрішнього ринку в контексті підвищення конкурентоспроможності пропозиції національних товарів стимулює економічне зростання через розширення внутрішнього попиту, замість стимулювання імпортного споживання.

Значний попит на внутрішньому ринку (обсяг роздрібного товарообороту) чинить потужний позитивний вплив на кількість залучених в регіон іноземних інвестицій. На відміну від промислового виробництва, механізм дії такого чинника як роздрібний товарооборот має протилежний напрям і виступає стимулом для іноземного інвестора. Очевидно, що попит на внутрішньому ринку стимулює інвестиції з ринково-шукаючою мотиваційною спрямованістю.

Спостерігається сильний позитивний вплив показника відкритості економіки на процес залучення іноземного капіталу. Оскільки відкритість економіки пов'язана з обсягом експортно-імпортних потоків, це напряму відображає ступінь інтеграції економіки регіону в систему транскордонного співробітництва. Чим вище значення цього показника, тим простіший процес проникнення іноземного капіталу на приймаючий ринок. Відкритість виявляє свій позитивний вплив у двох напрямках: по-перше, спрощення процедури імпорту сприяє розгортанню процесів міжнародної передачі технологій; по-друге, легкість здійснення експортних операцій може стимулювати експортоорієнтоване виробництво.

Не виявлено залежності на статистично значущому рівні між динамікою внутрішнього інвестування та кількістю ПІІ, що залучаються в економіку. Це може пояснюватися незначними обсягами інвестицій в основний капітал, що не можуть впливати на політику формування інвестиційних пріоритетів для іноземного капіталу.

Висновки. Економетричне оцінювання моделі залежності потоків ПІІ від деяких макроекономічних індикаторів у Закарпатській області виявило специфічні риси інвестиційного процесу:

- по-перше, втрачає свою вагу така порівняльна перевага, як доступні та дешеві трудові ресурси;
- по-друге, зростання рівня розвитку людського потенціалу позитивно впливає на обсяги ПІІ, що надходять в економіку регіону;
- по-третє, основою інвестиційного інтересу для іноземного капіталу виступає емність внутрішнього ринку;
- по-четверте, в умовах поглиблення глобалізаційних процесів зростає вплив показника відкритості економіки на перебіг інвестиційного процесу.

Зважаючи на незначний прогрес України у залученні іноземних інвестиційних ресурсів, вважаємо перспективними подальші дослідження різноманітних аспектів інвестиційного процесу.

Література

1. Blomstrom M., Persson H. Foreign Investment and Spillover Efficiency in an Underdeveloped Economy: Evidence from the Mexican Manufacturing Industry // *World Development*. – 1983. – Vol. 11. – P. 493–501.
2. Lansbury M., Pain N., Smidkova K. Foreign direct investment in Central Europe since 1990: an econometric study // *National Economic Review*. – 1996. – May. – P. 104–114.
3. Welfens P.J., Jasinski P. Privatization and Foreign Direct Investment in Transforming Economies. – Dartmouth, 1994. – 234 P.
4. Харламова Г.О. Економетричний аналіз впливу прямих іноземних інвестицій на економічне зростання України в умовах глобалізації / Г.О. Харламова // *Теоретичні та прикладні питання економіки: Зб. наук. праць*. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2006. – Вип. 9. – С. 409–417.
5. Маньковська Н. Взаємозв'язок між потоками прямих іноземних інвестицій та зовнішньою торгівлею в перехідних економіках на прикладі України / Н. Маньковська, Дж. Дін // *Сприяння сталому економічному зростанню в Україні* – К. : Альфа-принт, 2001. – С. 271–283.
6. Чубунов Є.В. Прямі іноземні інвестиції та чинники інвестиційного процесу: статистичний аналіз взаємозв'язків в умовах перехідної економіки України / Є.В. Чубунов // *Економіка України*. – 2006. – № 2. – С. 17–20.
7. Гришаєва Ю.Г. Методичний інструментарій до визначення факторів впливу на формування інвестиційної привабливості [Електронний ресурс] / Ю.Г. Гришаєва // *Зб. наук. праць Черкаського держ. технолог. університету*. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Znpchdtu/2009_24/articles/45_grushaeva.pdf.

8. Харламова Г. Щодо впливу макроекономічних індикаторів на інвестиційну ситуацію в Україні / Г.О. Харламова // Економіст. – 2005. – № 10. – С. 50–51.
9. Статистичний щорічник Закарпаття. 2009. – Ужгород: ЗОСУ, 2010. – 543 с.
10. Статистичний щорічник Закарпаття. 2003. – Ужгород: ЗОСУ, 2004. – 588 с.
11. Статистичний щорічник Закарпаття. 2005. – Ужгород: ЗОСУ, 2006. – 584 с.
12. Статистичний щорічник Закарпаття. 2006. – Ужгород: ЗОСУ, 2007. – 591 с.
13. Cohen D., Soto M. Growth and human capital: good data good results // Technical paper. – OESD Development centre. Paris. – 2001. – No. 23 (1). – P. 1–23.
14. Koji Miyamoto. Human capital formation and foreign direct investment in developing countries // Working paper. – OECD Development centre, DEV/DOC (2003)09. – 2003. – No. 211. – P. 1–53.
15. Noorbakhsh F., Paloni A., Youssef A. Human capital and FDI to developing countries: New empirical evidence // World development. – 2001. – September. – Vol. 29, Issue 9. – P. 1593–1610.
16. Kudina A. (1999): The motives for foreign direct investment in Ukraine. A thesis submitted in partial fulfillment of the degree of Master of Arts: National University “Kyiv-Mohyla Academy”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kse.org.ua/uploads/file/library/1999/Kudina.pdf>.

Надійшла 09.10.2011

УДК 334.75(477.74)

Є. Ю. МАЩЕНКО

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова

М. Л. СКОРИК

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України

ДОЦІЛЬНІСТЬ СТВОРЕННЯ КЛАСТЕРА У АПК ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті досліджено розвиток Одеської області за видами економічної діяльності за 2002–2009 рр. Також проаналізовано доцільність створення сільськогосподарських кластерів з метою підвищення соціально-економічного розвитку регіону.

This article explores the development of the Odessa region by economic activity for the 2002–2009. Also analyzed the feasibility of the agricultural clusters creation, in order to improve socio-economic development of the region.

Ключові слова: кластер, сільське господарство, аналіз, види економічної діяльності.

Постановка проблеми. Створення ефективних кластерних об'єднань є одним із актуальних завдань сьогодення. Відомо, що саме успішне функціонування кластерів є передумовою і важелем підвищення продуктивності праці та результативності підприємницької діяльності економічних суб'єктів. А це вже є підґрунтям стійкого розвитку регіону.

Кластерна модель розвитку АПК стала для багатьох країн надійним інструментом впровадження інноваційних технологій, використання і збереження природних ресурсів, створення екологічно чистих систем, а також забезпечила економічне зростання для регіонів.

Оскільки в Одеській області сільське господарство є одним з найважливіших секторів економіки, виникає необхідність детального аналізу можливості формування сучасних економічних відносин на селі та перспектив розвитку регіонального сільського господарства.

Одним з пріоритетних економічних питань Одеської області сьогодення є підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, вирішення якого значною мірою залежить від стану використання природного, виробничого, науково-технічного та трудового потенціалу.

Кластеризація сільського господарства на території Одеської області може бути одним із механізмів формування міцного базису виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції та збільшення економічних показників даного регіону, що сприятиме поліпшенню матеріального добробуту населення та здійсненню важливих соціальних перетворень в сільській місцевості даного регіону.

Як зазначив М. Портер: «Регіони повинні зосередитися на підвищенні продуктивності тих кластерів, в яких вони мають більш значущу позицію, а ніж намагатися створити «бажані» кластери» [1]. Тому постає питання про реальну доцільність створення кластера у галузі сільського господарства на території Одеської області.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми формування та розвитку кластерів знайшли своє відображення в працях зарубіжних та вітчизняних вчених, а саме: М. Портера, В. Прайса, С. І. Соколенка, М. П. Войнаренка, В. І. Захарченка, Н.В. Дягтяренка та інших.

Формування мети статті. Метою статті є визначення привабливості та перспективності створення сільськогосподарських кластерів на території Одеської області.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство – це найбільш пріоритетна галузь економіки Одеського регіону. За темпами приросту виробництва сільськогосподарської продукції за підсумками 2010 року одеська область посіла I місце в Україні. Обсяги сільськогосподарської продукції за 2010 рік у